

Múltfeltárás és -feldolgozás az egykori keletnémet egyetemeken és főiskolákon 1990 után¹

Traditionsbildung, Forschung und Arbeit am Image. Die ostdeutschen Hochschulen im Umgang mit ihrer Zeitgeschichte. Szerk. HECHLER, Daniel – PASTERNAK, Peer. Leipzig, 2013. 505 oldal (Hochschulforschung Halle-Wittenberg)²

2010-ben a berlini Humboldt Egyetem újonnan megválasztott rektora által 1989-ben benyújtott habilitációs dolgozat „újraolvasása” élénk szakmai-közéleti vitákat generált Németországban. A diskurzus a keletnémet kutatók 1990 előtti tudományos munkásságának rendszerstabilizáló szerepéről és utólagos értékelésének lehetőségeiről folyt. Miközben a konkrét esettel kapcsolatban elítélő és támogató reakciók egyaránt születtek, a hozzászólók többsége egyetértett a kérdést felvető történész, Ilko-Sascha Kowalczuk azon megállapításával, miszerint az elmúlt húsz évben az egykori keletnémet egyetemek és főiskolák szinte semmit sem tettek a diktatúra időszakára eső múltjuk feldolgozása érdekében. Az intézmények részéről egész egyszerűen hiányzik a múltfeltárás szándéka – jelentette ki Kowalczuk –, mert a kellemetlen epizódok feltárásával nem akarják csorbítani hírnevüket.

Daniel Hechler és Peer Pasternack a *Traditionsbildung, Forschung und Arbeit am Image. Die ostdeutschen Hochschulen*

im Umgang mit ihrer Zeitgeschichte című munkájában azonban többre vállalkozott, minthogy az egykori Német Demokratikus Köztársaság (NDK) területén jelenleg is működő 17 egyetem, 14 művészeti főiskola és 25 szakfőiskola 1990 utáni intézménytörténeti tevékenységének bemutatásával választ adjon arra kérdésre, vajon jogos-e az időről időre felbukkanó bírálat.³ Kötetükben nemcsak azt vizsgálják, hogy hogyan viszonyulnak az egyetemek és főiskolák saját múltjukhoz, hanem azt is, milyen külső és belső tényezők befolyásolják a felsőoktatási intézményeken belül zajló múltfeltárást, valamint ajánlásokat is megfogalmaznak az intézményi múlt adekvát feldolgozását eredményező tudományos szttenderdekre és az ezek érvényesülését garantáló szervezeti keretfeltételekre.

1990 és 2012 között a keletnémet tudomány- és egyetemtörténet témakörében, rendkívül változatos műfajokban 3900 önálló publikáció készült. E publikációs intenzitás nem meglepő. 1990-től a nyilvánosság múltfeltárára vonatkozó igénye (és az ezt kiszolgáló kutatás-támogatási politika), valamint a korábban elzárt levéltári iratanyagokhoz való hozzáférés az NDK történetének intenzív kutatását eredményezte, az oktatás-, tudomány- és intézménytörténet metszéspontjaiban elhelyezkedő témakör pedig több tudományterület kutatóinak figyelmét is felkeltette. A tudományos feldolgozásokon túl kifejezetten sok visszaemlékezés és forrásközlés is napvilágot látott, köszönhetően az esemé-

¹ A recenzió az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-IV. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² A teljes kötet elérhető a Martin-Luther Universität Halle-Wittenberg Institut für Hochschulforschung weboldalán: <http://www.hof.uni-halle.de/publikation/traditionsbildung-forschung-und-arbeit-am-image-die-ostdeutschen-hochschulen-im-umgang-mit-ihrer-zeitgeschichte/> [2018.01.23.]

³ A két szerző a Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg Institut für Hochschulforschung munkatársa, melynek 1996-os alapítása óta kiemelt kutatási iránya az egyetemtörténeti kutatások recepciójának vizsgálata. Ebből adódóan nem véletlen, hogy itt készül a keletnémet felsőoktatásról szóló, 1990 után megjelent művek bibliográfiája is, mely 2005-ben CD-n jelent meg. Ezt Pasternack és Hechler évente egészíti ki az Institut für Hochschulforschung *die hochschule* című folyóiratában közzétett listákkal.

nyek „szemtanúi”, azaz az egykori oktatók és hallgatók átlagon felüli publikálási képességének és hajlandóságának. Ettől az országos sajtó érdeklődése messze elmaradt. A kilencvenes évek elején a sajtó – az NDK-val kapcsolatos diskurzusok trendjeinek és témáinak megfelelően – a diktatúrával való mielőbbi és kíméletlen szakítás jegyében aktívan részt vett az átlagpolgárok számára addig rejtve maradt, a diktatúra totalitását érzékeltető összefüggések leleplezésében, így például rendszeresen, botrányszagú szalagcímekekkel tudósított a keletnémet tudományos és egyetemi szféra állambiztonsági kapcsolatainak felülvizsgálatáról, de beszámolt az elbocsátásokról és a nyugatnémet professzorok érkezésével bekövetkező elitváltás konfliktusairól is. Az országos média ingerküszöbét elsősorban a „botránnyok” érték el, ezen túl csak elvétve bukkant fel egy-egy jelentősebb jubileumi ünnepségről szóló híradás. Azonban az, hogy az egyetemek és főiskolák intézménytörténeti kutatásai és kezdeményezései nem találtak utat az országos médiába, még nem jelenti azt, hogy valóban „nem történt semmi”.

Hechler és Pasternack a tényleges aktivitás bemutatásához az egyetemek és főiskolák által kiadott publikációkat, lapokat és weboldalakat vizsgálta. A fent említett publikációs termékből 813 kötet foglalja közre kifejezetten egyes felsőoktatási intézmények második világháború utáni történetével, ezen belül 511 az adott intézmény kezdeményezésére készült el. Az egyes egyetemek és főiskolák között persze jelentős különbségek vannak: néhány főiskolán egyetlen publikáció sem készült, míg a hagyományos, nagy egyetemek (Berlin, Greifswald, Halle-Wittenberg, Jena, Lipcse, Rostock) harmincnál is több önálló munkát jelentettek meg. Közülük is kiemelkedik több mint 90 kiadott munkával a lipcsei, ami az egyetem 600 éves jubileumának megünneplésére felállított szenátusi bizottság mű-

ködésével áll összefüggésben. Az elkészült kötetek száma az intézmény nagyságától és a történeti munkák elkészítéséhez szükséges kompetencia „házon belüli” meglététől függ, utóbbi természetesen nagyban befolyásolja a megjelent munkák minőségét is.

A művészeti főiskolákon és az egyetemeken született munkák több mint fele, a szakfőiskolák által kiadott kötetek 80%-a valamilyen jubileum apropóján jelent meg. Az intézménytörténeti kutatások és a jubileumok évszázados múltja visszatekintő, szoros kapcsolata magától értetődik: az évfordulós ünnepségek kiváló alkalmat nyújtanak az intézményi identitás, valamint a nyilvánosság számára vonzó és hatékony imázs történeti elemeinek felmutatására és megerősítésére. A kötetek műfajilag igen sokfélék: visszaemlékezésekre épülő kompilációk, tanulmánykötetek, leggyakrabban pedig olyan összeállítások, amelyek az intézmény történetét a karok/intézetek egymás mellé helyezett történetével, a kartörténetet pedig a tanszékbetöltések sorrendjével azonosítják. Ezekben az esetekben a karok és intézetek folyamatos működését előtérbe helyező perspektíva gyakran azzal jár, hogy e munkákban az NDK társadalmi-politikai valósága alig vagy kizárólag korlátozó kontextusban jelenik meg. Az évfordulós kötetekre általában kevésbé jellemző a kritikus reflexió, többségük egyenes vonalú fejlődéstörténet, melyben a diktatúra olyan háttérként jelenik meg, amelynek dacára születnek vagy maradnak fenn az elismerésre méltó teljesítmények. Jellemzőek ugyanakkor az olyan munkák is, melyek írásai nem egy meghatározott koncepciót követnek, hanem lényegében arról tudósítanak, hogy adott pillanatban milyen szerzőket lehetett rávenni a jubileumi kötetben való publikálásra, ami alapvetően kizárja, hogy a munka az intézmény történetének szisztematikus feldolgozását nyújtsa. Egy problémacentrikus, többfé-

le perspektívát integráló összeállításához, amely az intézmény történetének ambivalenciáit és konfliktusait sem hallgatja el – vélik a szerzők –, hosszas előkészületek, alapos tervezés, megfelelő időráfordítás, valamint kellő személyi és anyagi erőforrások biztosítása szükséges. A megjelenő művek többsége azonban inkább azt a szándékot reprezentálja, hogy a kötet a megadott határidőre, a meglévő kapacitások kihasználásával, további anyagi és személyi ráfordítás nélkül készüljön el. Ellenpéldaként a 2008-as jenai, a 2009-es lipcsei, valamint a 2010-es berlini és weimari jubileumok alkalmából megjelent köteteket említik: esetükben már megfigyelhető az évfordulós egyetemtörténetek professzionalizációja, melyet annak tulajdonítanak, hogy nemcsak az egyetemek kötetekkel kapcsolatos elvárásai nőttek, hanem hogy az igényekhez a szervezeti és anyagi feltételeket is biztosító elkötelezettség társult.

Míg e történeti publikációk értelemszerűen az intézmény múltjával foglalkoznak, az egyetemi-főiskolai lapok és weboldalak – mint az önreprezentáció legfontosabb elemei – elsősorban a jelenre és a jövőre fókuszálnak. A szakfőiskolai lapok elvétve, az egyetemi újságok gyakrabban foglalkoznak jelenkortörténeti kérdésekkel, de a történeti tartalmak megjelenése minden esetben alkalmoszerű: elsősorban jubileumi vagy alumni-programokról (konferenciákról, kiállításokról, találkozókról stb.) szóló híradásokat jelent. Mivel az újságok a pozitív intézményi imázs közvetítéséért felelősek, az általában méltató hangvétellű cikkekre a tudományos-kritikus megközelítés kevésbé jellemző. Noha egyes lapokban időről időre felbukkannak negatív szempontokat (például egy-egy professzor pártfunkcióit vagy állambiztonsági kapcsolatait) is érintő írások, a konfliktust vagy vitát generáló kérdéseket legtöbbször kerülik.

Az önreprezentáció szempontjából kiemelt jelentősége van az egyetemi-főiskolai weboldalaknak, sokszor ezek jelentik a legelső (és gyakran egyetlen) forrást, amely alapján a kívülállók informálódnak az intézményről. A weboldalak többségén szerepel történeti leírás, általában a „bemutatkozás”, „küldetés”/„vízió”/„misszió” menüpontok mellett. Az itt elhelyezett összefoglalások az intézmény saját múltjáról alkotott ismereteinek és elképzeléseinek esszenciáját adják, egy tartós(nak szánt), lezárt(nak tűnő), statikus képet közvetítenek. Mivel az imázs részei, a történeti áttekintések általában a lehetőleg minél hosszabb múltra visszatekintő, pozitív identitáselemek köré szerveződnek. Az ábrázolások minden esetben szövegcentrikusak, a hosszabb leíró szövegek mellett jellemző a kritikus értékelést elkerülhetővé tevő, pusztán a szervezeti változásokat érintő kronologikus felsorolás is. A második világháború utáni időszakra vonatkozó, hosszabb szöveges leírásokban – ahogy általában a publikációkban és az egyetemi-főiskolai lapok tudósításaiban is – különböző arányokban keveredik az NDK emlékezetének két jellegzetes formája. Az egyik megközelítés a rendszer diktatórikus, elnyomó jellegét hangsúlyozza, és elsősorban az intézményi és személyes mozgástér, az alkotó energiák korlátozottságát domborítja ki (*Diktaturgedächtnis*). Ezt a narratívát követik a berlini, a jenai és lipcsei egyetem honlapján található leírások, melyekben – a szerzők szerint – helyenként az önviktimizáció jelei is felbukkannak. A másik megközelítés a diktatúra „hétköznapi túlélésére”, a mostoha körülmények között (azok dacára) elért teljesítmények bemutatására koncentrál (*Arrangementgedächtnis*). A Chemnitzi Műszaki Egyetem leírása például oly mértékben sorolja – a politikai-társadalmi berendezkedés változásaira mindössze címszavakban utalva – a második világháború utáni intézményi sikereket,

hogy abban a hagyományos kari struktúrát szétromboló 1967-es, ún. harmadik egyetemi reform is semleges (sőt, majdnem pozitív) értékelést kap.

Hechler és Pasternack azonban nemcsak az intézménytörténeti aktivitás „termékeit”, hanem „alkotóit” is vizsgálat alá veszi. E tartalmak létrehozása és pozicionálása során ugyanis számos szereplő vesz részt, akik különféle elvárásokat és szempontokat képviselnek. Ennek feltárására a szerzők 11 felsőoktatási intézményben 24 interjút készítettek olyan személyekkel, akik munkájuk során valamilyen kapcsolatba kerültek az egyetem/főiskola jelenkori történetével kapcsolatos kérdésekkel. Az anonimizált interjúk elemzésének a legfőbb (triviálisnak tűnő, de elemi) tanulása: az adott intézmény egyetem-történeti aktivitásának megítélése döntően az interjúalany intézményen belüli funkciójából ered. Az egyetemi vezetésnek mások a prioritásai, mint a történészeknek, a sajtóreferensek általában olyan problémákkal szembesülnek, amelyekkel a kutatók nem. Az egyetemi vezetőkkel és sajtóreferensekkel készített interjúkból például kiderül, hogy számukra az intézmény történetének szisztematikus kutatása alárendelt szempontot képvisel, az intézményi identitás ugyanis a legtöbb helyen elsődlegesen jelenbeli tényezőkre, ti. az oktatási és kutatási tevékenység aktuális eredményeire épül. Az intézménytörténet csak akkor kerül szem elé, ha a jelenben – például egy jubileum megünneplésekor – kihívásként vagy negatív sajtóvisszhangot eredményező problémaként jelentkezik. Az egyetem vezetését és sajtómunkáit pragmatikus szempontok vezérlik: az intézménytörténeti kutatások hozadékát számukra a hagyományteremtés és marketingtevékenység során felhasználható eredmények jelentik. Mivel elsősorban a sikertörténetekben érdekeltek, a második világháborút követő időszakokkal való foglalkozás számukra rizi-

kós, hiszen abból neheze(bbe)n nyerhető pozitív tradíció, míg egy-egy kellemetlen ügy napvilágra kerülése annál könnyebben vezethet imázsvesztéshez. Mindehhez egyértelműen hozzájárul, hogy a botránykeltő leleplezésekkel szemben a rendszeres és szisztematikus intézménytörténeti kutatások ritkán nyernek a teljesítménnyel arányos sajtóvisszhangot.

Az intézményeken belül az egyetem-történeti tudás legfontosabb létrehozói a történészek, kutatók, számukra azonban a döntően jubileumok kapcsán indított projektekből való részvétel több szempontból sem tűnik magától értetődően vonzó lehetőségnek, például azért, mert folyamatos balanszírozást igényel a megbízó emlékezetpolitikai stratégiája, pragmatikus igényei és a professzió tudományos normái között. Hátráltató tényezőt jelent a jubileumi kutatások időkorlátja is. Az intézményi vezetés elsődleges elvárása a határidő betartása, ti., hogy az ünnepekre időzítve jelenjen meg „a kötet”. Az intézménytörténeti munkákkal szemben szakmai szempontból a vezetés és a kollégák is relatíve alacsony igényeket támasztanak: azt akarják látni, hogy egy jelentős múltú egyetem dolgozói, illetve – ahogy egy történész fogalmazott – büszkék akarnak lenni arra, hogy maguk is szerepelnek a kötetben. A nyilatkozó kutatók egybehangzó élménye, hogy az intézményvezetés érdeklődése az ünnepek befejeződésével meg is szűnik, és ezt követően a projektet lezárják, ami jelentősen megnehezíti a szisztematikus és egymásra épülő kutatások tervezését. Az interjúkból az is kiderül, hogy a történészek többsége munkájának intézményen belüli megbecsülését, a kötet megjelenésekor elhangzó hol bőségesebb, hol szerényebb méltatásokat általában elégtelennek ítéli, s tudományos teljesítménye elismerését kollégáitól is hiába várja.

Az állapotfelmérés alapján Hechler és Pasternack a múltfeltárás és -feldolgozás három alapvető gyakorlatát különíti el. Amennyiben az egyetem/főiskola úgy ítéli meg, hogy intézménypolitikai szempontból a második világháborút követő időszakból a jelenben semmilyen presztízs vagy legitimitáció nem nyerhető, annak tematizálásáról (ahogy a szerzők fogalmazzák: a múltról) általában lemond. Önképét a jelen eredményeire és a jövőbeli célokra építi, az intézménytörténet erre árnyékot vető elemeit pedig kerüli. A *történelem hiánya* leggyakrabban azokra a felsőoktatási intézményekre jellemző, amelyeket 1945 után alapítottak, így nem rendelkeznek 1933 előttről visszavezethető múlttal (vagy jogelőddelel). Így például az 1969-ben alapított Építőmérnöki Főiskola jogutóda, a cottbusi Brandenburgi Műszaki Egyetem honlapján egyáltalán nem található történeti leírás, az intézményi imázs nem tartalmaz történeti elemeket, az egyetemi lapból az intézmény saját történelme iránti érdeklődés szinte teljesen hiányzik. A legtöbb egyetem és főiskola azonban jelen- és jövőbeli pozíciójának megerősítése céljából igyekszik *saját múltját instrumentalizálni*, annak imázsépítésre alkalmas elemeit felhasználni, így szelektál a hagyományképzésre alkalmas, emlékeztetőre méltó események és személyek között. Így például a Potsdami Egyetem honlapján található, rendkívül rövid leírás csak a vonzónak tekintett jogelődöket említi meg, ami ebben az esetben az NDK időszakának teljes negligálásához vezet. Néhány intézményben ugyanakkor kimutatható a *saját múlt feltárásának és tudományos feldolgozásának igénye* azon az áron is, hogy az 1933-at követő évtizedek egyes esetekben a diktatúra melletti elköteleződés és/vagy a tudományos teljesítmények mélyrepülésének időszakaként jelennek meg. Ezt a gyakorlatot választotta például a lipcsei és a jenai egyetem, és esetük azt is bizonyítja,

hogy ez a hozzáállás intézménypolitikailag több szempontból is kifizetődő. Ahogy a szerzők fogalmazzák, egy konfliktusmentes intézménytörténet, főként a „két német diktatúra” időszakában, illuzórikus gondolat, ilyesmi csak teljes konszenzus vagy a konkuráló perspektívák iránti teljes érdektelenség esetén képzelhető el. A negatív összefüggések feltárása, a konfliktusok és az értelmezési lehetőségek sokféleségének saját ábrázolásba való integrálása ugyanakkor az intézményről szóló kommunikáció fokozott ellenőrzését és az intézmény tudományos ethosának erősödését eredményezheti. Ezzel szemben a történelem bizonyos elemeinek feltárásával szembeni ellenállás az addig elért eredményeket is alááshatja, mivel az elhallgatás nagyobb legitimitásvesztéssel jár, mint amennyit a feldolgozás eredményezne. Ezt jól mutatja, hogy az egyetemi/főiskolai múltfeltárást bírálók rendszeresen példaképként említik a saját múltjának kutatásában kifejezetten aktív jenai egyetemet, szembe állítva vele a berlini Humboldt Egyetemet, mint amely téren igen jelentős deficittel küzd. (E bírálat jogosságát Hechler és Pasternack a *Best Practice und Worst Case?* című fejezetben részletesen cáfolja.)

Az egykori keletnémet egyetemek és főiskolák két évtizedes intézménytörténeti tevékenységének vizsgálata alapján a szerzők úgy vélik, hogy inaktivitásról vagy általános érdektelenségről nem lehet beszélni. A bírálatok döntően abból erednek, hogy a múltfeltárás rendszerint nem szisztematikus (döntően ad hoc jubileumokhoz és sajtóbotrányokra adott reakciókhoz kötődik), valamint nem konzisztens. A Freibergi Műszaki Egyetemen zajló kutatási tevékenység például mintaszerű: egyetemtörténeti bizottság szervezi a kutatásokat, számos publikációt jelentetnek meg, rendszeresek a kiállítások is. Az eredményeket azonban az intézmény nemigen hasznosítja: alig jelenik

meg tudósítás az egyetemi sajtóban, a honlapon található történeti leírás pedig az NDK időszakát mindössze hat mondatban foglalja össze.

A bírálók legtöbbször a tudományos ethoszt kérik számon az intézményeken, miközben Hechler és Pasternack megállapításai alapján az egykori keletnémet egyetemek és főiskolák múltfeltáráshoz való viszonyát, valamint annak gyakorlatát döntően nem univerzális tudományos, hanem helyi, szervezeti szempontok határozzák meg. A felsőoktatási intézményről, mint egységes cselekvőről alkotott kép téves – hangsúlyozzák a szerzők –, annak működése nem azonosítható a relatív autonómiát élvező tagjainak tevékenységével (ti. nem az egyetem mint olyan publikál, hanem egyes oktatók és kutatók stb. megannyi, különféle motivációból). Az intézményvezetés egy-egy történeti projekt elindításáról vagy befejezéséről a várható nyereség és érdeklődés, a rendelkezésre álló anyagi erőforrások és kompetenciák függvényében dönt, aktivitását elsősorban az határozza meg, hogy az adott kutatástól milyen, a jelenben és a jövőben funkcionálisan hasznosítható eredményt vár, legyen az egy bemutatható kötet vagy egy megnyitható kiállítás. Az egyetemi-főiskolai kutatók számára azonban az intézménytörténeti projektekben való részvétel több szempontból sem vonzó. A rendszerint alacsony és/vagy hektikus finanszírozás, a projektjelleg, valamint az, hogy az intézménytörténeti kutatásokból nyerhető tudományos reputáció alacsony (vagy legalábbis lokálisan korlátozott), rendkívül megnehezíti, hogy az adott intézmény történetének kutatására tudományos karriert lehessen építeni. E munkát a különféle tudományterületekhez kötődő kutatók általában saját tudományos és oktatási tevékenységükön túl, mellékes feladatként végzik, melynek során elsősorban tudományos normákhoz igazodnak, és a projekt során

felmerülő konfliktusokban hajlamosak ezekhez, és nem az intézmény érdekeihez vagy emlékezetpolitikai stratégiájához igazodni. A határozott idejű szerződések és az ismert gyakorlat, hogy a projektek lezárulása után nagyon ritkán indulnak arra épülő, újabb kutatások, a fiatal kutatók számára nem nyújtanak egzisztenciális biztonságot és biztató jövőképet, hogy intézménytörténeti témákra specializálódjanak, ráadásul a projektekben való részvétel a saját tudományterületen való előrehaladást is nehezíti. E tényezőkből adódik a kutatócsoportok gyakori személyi fluktuációja, valamint az, hogy az egyetemtörténet elsősorban egy speciális kutatási témát jelent, mely megnehezíti a történettudományon belül, önálló tudományos aldiszciplínaként való intézményesülését is. Vagyis: míg szervezetpolitikai szempontból a vezetés hol csekélyebb, hol fokozottabb mértékben igényli az intézménytörténet kutatását (ezek alapján lehet jubileumokat rendezni, felmerülő botrányok esetén megfelelő kommunikációt folytatni a nyilvánosság felé, válogatni az imázsépítésre alkalmas elemek között), a szervezet gyakorlati működését meghatározó olyan tényezők, mint a tudományos szabadság, a kutatói autonómia, a karrierlehetőségek hiánya, a projektjelleg, valamint az alacsony és/vagy rendszertelen finanszírozás, mind-mind ezen elvárások teljesítése ellen hatnak.

Ezen összefüggések ismeretében fogalmazzák meg a szerzők ajánlásaikat. Nem gyakorlati útmutatót kínálnak, hanem az intézményi múlt adekvát kezelésének és kutatásának elvi szempontjait vázolják fel. Mivel a saját múltra irányuló érdeklődést az intézmény mint szervezet nem tudja kikényszeríteni, a szerzők úgy vélik, elsősorban arra kell törekednie, hogy összegegyeztesse a partikuláris szervezeti mechanizmusokat a tudomány univerzális normáival, valamint megtalálja azokat a

lehetőségeket, melyek segítségével az eredmények az oktatás és a kutatás napi gyakorlatába integrálhatók, a kutatók számára pedig garantálható a tudományos elismerés lehetősége. Kerülendőnek tartják a jubileumok inflációját: nem szükséges minden kerek évszámot megünnepelni, a nagyobbakat viszont alaposan elő kell készíteni. Ehhez következetes, hosszútávú tervezésre, anyagi eszközökre és a kutatásra fordítható időre is szükség van. Mivel a tudományos szféra egyik legfontosabb hajtóereje az, hogy tagjai egyéni karrierépítésük során minél szélesebb körű (el)ismertségre törekednek, az intézménynek – ha érdeklődést kíván saját kutatói részéről – lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a kutatásban való részvétel egzisztenciális biztonságot, karrierlehetőséget és elismertséget is nyújtson.

Hechler és Pasternack szerint tartalmi szempontból azt szükséges tisztázni, hogy a differenciált intézményi emlékezetpolitika kialakítása a műltfeldolgozás része, és nem fordítva: csak a tudományos feldolgozást követően mérlegelhető, hogy az eredményekből nyerhető-e az identitásképzés számára hasznosítható hozadék. Sőt, a kutatásnak az intézményi emlékezetpolitika vizsgálatára is ki kell terjednie. Az imázsépítésre alkalmas elemek felkutatása – például az egyirányú fejlődéstörténetek konstruálása – helyett az emlékezetpolitikai fikciók dekonstruálására kell törekedni, és mind az áldozati, mind pedig hős-narratívát kerülni kell. Fontos a különféle perspektívák, értelmezési lehetőségek integrációja is: a kiemelkedő események mellett a „normál”, napi működés, az innovatív jelenségek mellett a konzerváló, fékező mechanizmusok, az önkép mellett a külvilág intézményről alkotott képének feltárására és bemutatására is szükség van. Az egyik legfontosabb feladat azonban az elért eredmények lehető legszélesebb körű prezentációja, oktatásba való beépítése intézményen belüli és kívüli

érdeklődők számára szervezett rendezvényekkel, a lehető legkülönbözőbb formátumokban. Ezeken keresztül a projektek számára újabb közreműködők (például kortárs szemtanúk vagy intézménytörténeti kérdést választó szakdolgozók) is megnyerhetők.

Daniel Hechler és Peer Pasternack kutatása jól érzékelteti, hogy a felsőoktatási intézmények műltfeltárára és -feldolgozásra irányuló tevékenysége korántsem ítéltető meg egységesen. Az intézményvezetés, a kutatók és a külső szemlélők elvárásai és szempontjai rendkívül eltérőek, ezeket azonban olykor az érintettek sem ismerik (f)el. A szerzők láthatóan arra törekednek, hogy bemutassák, e tényezőkből eredően a tényleges gyakorlat során „minden mindennel összefügg”. Vélhetően ebből adódik a meglehetősen terjedelmes kötet szövegének időnként zavaró redundanciája, mely feszesebb szerkesztéssel elkerülhető lett volna. A kötet kiváló alapot nyújt ahhoz, hogy a felsőoktatási intézmények történetének kutatásában érdekelt szereplők megismerjék egymás elvárásait, és tevékenységüket ezek ismeretében hangolják össze. Bár a szerzőpáros vizsgálata kifejezetten az NDK időszakával kapcsolatos intézménytörténeti aktivitásra terjedt ki, a megállapítások más korszakokra vonatkozóan is általánosíthatók, de a magyar egyetem történeti kutatások résztvevői is felfedezhetnek párhuzamokat. A munka az egyetemek és főiskolák emlékezetpolitikai gyakorlatának vizsgálatán túl jó kiindulópontot jelent a keletnémet felsőoktatás történetét kutatók számára is. A kötetben található számos ábra, adattár és a majdnem ötven oldalas bibliográfia nemcsak a témakör alapvető szakirodalmáról tájékoztat, hanem eligazít a felsőoktatás-történeti kutatások megközelítésmódjainak és módszereinek két évtizedes változásairól is.

Polyák Petra